

طراحی الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی

سحر بختیاری^۱، نجمه وکیلی^۲، مهشید ایزدی^۳، مهدی دواپی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۱

چکیده:

هدف پژوهش حاضر، طراحی الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی است و این پژوهش از نظر هدف بنیادی - کاربردی و از نظر نوع کیفی است. داده‌های موردنیاز به روش اسنادی و با رعایت اصل اشباع‌شدگی از میان پنج سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه ششم توسعه، منشور حقوق شهروندی، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و برنامه درسی ملی گردآوری شده‌اند. تربیت شهروندی در جامعه بشری بخصوص کشور عزیزمان ایران به آن شکلی که نیاز است توجهی به آن نشده و یکی از موارد لازم و ضروری در جهت رشد و پیشرفت جامعه تربیت شهروندی است. پس برای تدوین الگوی تربیت شهروندی، اسناد مورد تأیید کشور بالاخص ۵ سند مورداستفاده در این پژوهش بسیار مناسب است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، کدگذاری از روش تحلیل مضمون و طی شش گام به روش براون کلارک انجام شد. در بخش یافته‌ها مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی، با مطالعه و تحلیل اسناد و مدارک علمی موجود استخراج شدند. الگوی تربیت شهروندی شامل چهار مؤلفه اصلی (بعد اجتماعی - بعد فرهنگی - بعد سیاسی و بعد اقتصادی) و ۱۹ زیر مؤلفه (احترام به قانون و لزوم رعایت آن، بالابردن امکان انجام کارهای گروهی و مشارکتی، ارزش‌های اجتماعی مرتبط با اخلاق و...) که در پژوهش فوق به طور کامل لیست شد الگوی تدوین شده مناسب به جهت ارائه آن به مراکز آموزشی، مدارس و به‌ویژه معلمان است.

کلیدواژه‌ها: الگو، تربیت شهروندی، اسناد بالادستی، روش کیفی

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی در رشته فلسفه تعلیم و تربیت، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران. bakhtiary_sahar20@yahoo.com

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) najmeh_vakili@yahoo.com

۳. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران dr.izadi.mahshid1452@gmail.com

۴. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران davaee@yahoo.com

Designing a citizenship training model based on upstream documents

Abstract:

The purpose of the current research is to design a model of citizenship education based on upstream documents, and this research is fundamental-applicative in terms of purpose and qualitative in terms of type. The required data have been collected by documentary method and in compliance with the principle of saturation from among the five documents of the fundamental transformation of education, the sixth development plan, the charter of citizenship rights, the Iranian Islamic model of progress and the national curriculum. Citizenship education in the human society, especially our dear country Iran, has not been paid attention to as it needs to be. So, for developing the model of citizenship training, the documents approved by the country, especially the 5 documents used in this research, are very suitable. The method of data analysis, coding was done by thematic analysis method and in six steps by the Brown-Clark method. In the findings section, the components and sub-components of citizenship training were extracted based on the upstream documents, by studying and analyzing the available scientific documents. The citizenship education model includes four main components (social dimension - cultural dimension - political dimension and economic dimension) and 19 sub-components (respect for the law and the need to comply with it, increasing the possibility of doing group and collaborative work, social values related to ethics, etc.) which was completely listed in the above research, the prepared model is suitable for presenting it to educational centers, schools and especially teachers.

Keywords: Model of citizenship education, upstream documents, qualitative method

مقدمه

شهروندی دارای مبانی متفاوتی است که فعالیت‌ها و مسائل تربیتی را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. شهروندی با اصطلاحات دیگری مانند تربیت سیاسی، تربیت مدنی، تربیت ملی‌گرایانه و تربیت اجتماعی همراه است. شیوه‌ای از تعلیم و تربیت که از آن به تربیت شهروندی یاد می‌شود، پژوهش‌های انجام شده در بسیاری از کشورها بیانگر این است که تدوین تربیت شهروندی را در رأس اقدامات خود قرار دهند. تربیت شهروندی در حقیقت افراد را برای زندگی در جامعه آماده می‌کند و همچنین دستیابی به بالابردن سطح علمی و آگاهی مسائل سیاسی، پایبندی به کشور و به ملت، اعتقاد به ارزش‌های دینی داشتن در جامعه مانند عدالت، برابری حقوق، عشق و علاقه و... است (معصومه علی‌خانی فرا دنبه، ۱۴۰۱) نظام آموزشی حاکم بر جامعه باید برنامه‌های خود را طوری طراحی کند که افراد را در مسیری قرار دهد که علاوه بر رشد فردی، رشد جامعه را نیز به دنبال داشته باشد؛ بنابراین بخش قابل‌توجهی از زمینه‌های رشد فردی و اجتماعی انسان‌ها از کودکی و توسط نظام آموزشی ایجاد می‌شود (رضوان پرنده، ۱۴۰۲). به جهت رسیدن به یک الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی با توجه به نیاز جامعه، می‌بایست ابتدا، مؤلفه‌های تربیت شهروندی را از اسناد بالادستی استخراج کرده و همچنین آنها را مورد توصیف و بررسی قرارداد تا بتوان الگوی مدنظر بر اساس اسناد بالادستی را به روش تحلیل مضمون طراحی کرده و از دیگر سو، بتوان با طراحی این الگو، شهروند مدنظر در اسناد بالادستی را نیز تعریف نمود، تا به وسیله تربیت شهروندان، بتوان او را به جایگاه والایش در جهان رساند. این اسناد شامل موارد ذیل است: ۱- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ۲- برنامه ششم توسعه ۳- منشور حقوق شهروندی ۴- الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۵- برنامه درسی ملی.

طرح مسئله

مهم‌ترین دغدغه عصر حاضر مسئله آموزش شهروندانی مؤثر و فعال در عرصه‌های مختلف زندگی است و باتوجه به این که مفهوم و ماهیت شهروندی دارای ابعاد متفاوت (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، مدنی و فرهنگی) است، نهادها و مؤسسات متعدد هر یک به نوعی در تلاش‌اند تا در تربیت شهروند موردنیاز خود، به ایفای نقش بپردازند. شهروندی یک فرایند مربوط به تمام عمر است و به همین جهت، همه افراد در تمام طول زندگی خود نیازمند آموزش‌های متناسب با شهروندی در مراحل گوناگون زندگی هستند (آشتیانی و فتوحی واجارگاه، ۱۳۸۵).

آموزش شهروندی، فرایند یادگیری است که نه تنها به آنچه دانش‌آموزان می‌آموزند؛ بلکه همچنین نحوه یادگیری آنها در مورد خود و دیگران، مربوط می‌شود (یونسکو، ۲۰۱۸).^۱ تا همین اواخر، آموزش شهروندی بر ارتقا. وظایف مدنی تأکید داشت (به عنوان مثال رأی دادن، درک و پیروی از قوانین) و مسئولیت‌ها (کیسر و همکاران، ۲۰۱۱)^۲ با این حال، تحولات رخ داده در جهان چالش‌های اساسی "مفهوم سستی آموزش شهروندی" است (کیتینگ و همکاران، ۲۰۰۹).^۳

در بهینه‌سازی نقش آموزش شهروندی در شکل‌گیری رفتار دموکراتیک دانش‌آموزان، باید به طور فعال درگیر شوند، باید حساسیت اجتماعی داشته باشند تا بتوانند در حل مشکلاتی که در جامعه پیرامونی رخ می‌دهد، نقش مؤثری داشته باشند. آموزش شهروندی به عنوان علمی که تمرکز آن بر تلاش برای شکل‌گیری هوشمندانه و خوب شهروندان، در تمام مقاطع تحصیلی است که پس از چندین بار سیاست آموزش و پرورش اعمال شده تغییر کرده است، ولی موقعیت آموزش شهروندی به هیچ وجه تغییر نکرده است (ننگ‌گالا، ۲۰۲۰).^۴

بلائیث (۲۰۱۷) آموزش شهروندی را به مقوله‌های ۱- آموزش درباره شهروندی، ۲- آموزش از طریق شهروندی، ۳- آموزش برای شهروندی تقسیم کرده است و بیان می‌کند که بررسی تفاوت بین اشکال آموزش شهروندی می‌تواند در تدوین و اجرای برنامه‌های آموزش شهروندی مفید باشد.

طبق نظر قائدی (۱۳۹۵)، شهروند آینده، باید دارای خصایص جهانی، دموکراتیک و فناوری باشد. به نظر امیل دورکیم آموزش شهروندی از بعد تربیتی «از طریق اکتساب دانش، مهارت‌ها و ارزش‌های منتقل شده از نسل‌های بزرگسال به نسل‌های نرسیده و ناپخته برای زندگی اجتماعی تلقی می‌کند و بر این باور است که مجموعه خصلت‌های آموزشی که برای تربیت شهروندان در جوامع مختلف اولاً در دوره‌های مختلف از نظر روش و محتوا متفاوت است. ثانیاً اینگونه تربیت با توجه به ساختار اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی هر جامعه صورت می‌پذیرد و برنامه ریزی آن باید بدست نوابغ و صاحب‌نظران در عرصه سیاست، فرهنگ، و اقتصاد صورت پذیرد. ثالثاً این آموزش شهروندی را در درسهای ملموس و عینی مدرسه باید به گونه ای گنجانند که فرد شهروند پس از آن آموزش‌ها بتواند با الزامات و نیازهای زندگی در جهان فردا همسازی داشته باشد و اهم این توانایی‌ها را چنین رده بندی می‌کند (آقازاده، ۱۳۸۵: ۴۹).

با کاوش در ادبیات موضوع و پیشینه پژوهشی مرتبط با این موضوع متوجه می‌شویم که تحقیقات بسیار کمی در این زمینه و در داخل کشور انجام پذیرفته است. همچنین آنچه که در این زمینه وجود دارد، تحقیقاتی است که در ارتباط با بررسی مؤلفه‌های شهروند جهانی و ابعاد شهروندی در دانشگاه انجام شده است. در این میان می‌توان به موارد زیر اشاره داشت. کشاورز، امین بیدختی و محمدی‌فر، (۱۳۹۷) به بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های شهروندی جهانی در آموزش و پرورش ایران، کریمی، رحمتی (۱۴۰۱) به مطالعات تربیت شهروندی در آموزش و پرورش ایران، موچشی، سلیمی، عزیزی، (۱۳۹۸) به مطالعه مفهوم و ابعاد شهروندی دانشگاهی در نظام آموزش عالی ایران دلالت‌هایی در برنامه‌ریزی آموزشی پرداختند.

در مجموع به نظر می‌رسد، امروزه تربیت شهروندی در ایران از یک سو با چالش‌های جهانی و از سوی دیگر با چالش‌های درونی خود نظام آموزش و پرورش، اسناد بالادستی مواجه است. هم‌زمان با این چالش‌های نظری، تربیت شهروندی در دهه‌های اخیر تحولات قابل توجهی را نیز پشت سر گذاشته است. این موارد، توجه مسئولان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را روی این نکته متمرکز کرده است که برای غلبه بر مسائل یادشده که روزه‌روز هم بر دامنه و وسعت آنها افزوده می‌شود؛ تغییرات و اصلاحات باید در ساختار، هدف‌ها، برنامه‌ها و روش‌های تربیت شهروندی صورت پذیرد. بدون تردید لازمه این تحول شناخت مبانی نظری و مفاهیم بنیادی و شکل‌دهنده سیستم تربیتی کشور است؛ لذا پژوهش حاضر با درک این اولویت‌های نظری و چالش‌های عملی، صورت‌بندی شده است. بنا بر آنچه گفته شد اگر ما بخواهیم رویکرد رسمی کشور را در زمینه‌ای خاص فهم کنیم، یکی از راهکارهای موجود، فهم و شناخت مفاهیم بیان شده در اسناد تصویب شده است. به همین ترتیب یکی از سازوکارهای شناخت تربیت شهروندی، شناخت محتوای ارائه شده در اسناد بالادستی است. آنچه که به پژوهش حاضر مربوط است، فهم رویکرد رسمی در ایران به مسئله تربیت شهروندی بود. حال با توجه به آنچه گفته شد و با عنایت به اهمیت مسئله تربیت شهروندی، سؤال اساسی این است که در واقع الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی، چگونه است؟

هدف پژوهش

طراحی الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی

ادبیات پژوهش

برخی افراد شهروند را از بعد اجتماعی بیان می‌کنند: «شهروند در جامعه در همه ابعاد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی فعالیت دارد و در تصمیم‌گیری و شکل‌دهی آن تصمیمات به طور کامل در سایه تعامل داوطلبانه و تلاش هم‌زمان سعادت دنیوی و اخروی

را دریافت می‌کند» (بیات، ۱۳۹۶). شهروند و شهروندی بسیار وابسته به جامعه است و هر فرهنگی مختص شهروندان خاص خودش است. شهروند فردی است که در یک جامعه زندگی می‌کند و حقوق و مزایایی را دارا می‌باشد و می‌بایست به جامعه ای که در آن زندگی می‌کند وفادار باشد (بنکس ۱، ۲۰۱۸).

تربیت در زمینه‌های مختلف کاربردهای متفاوتی داشته، یکی از این زمینه‌ها بالاخص در مجامع بین‌المللی در رابطه با مباحث تعلیم و تربیت و دامنه مباحث و پژوهش‌ها که در آن با سرعت بسیار بالایی گسترش یافته است، مفهوم تربیت شهروندی است. تربیت شهروندی مجموعه‌ای است از فرایندها که با واسطه و یا بی‌واسطه، افراد جامعه پرورش می‌دهد و هدف این نوع تربیت این است که روحیه مردم‌سالاری را حفظ نماید (لاله قیاسی، ۱۳۹۷).

همچنین تربیت شهروندی مجموعه‌ای است از فعالیت‌های آموزشی که به صورت رسمی و غیررسمی، شهروندان را برای زندگی در جامعه سیاسی آماده کند، شهروندان، آموزش موضوعات را در درس‌هایی که در مدارس و دانشگاه‌ها تدریس می‌شوند می‌آموزند و برای آموزش‌های اخلاقی و بالابردن علاقه به مشارکت‌های گروهی که شهروند را برای زندگی در جامعه آماده می‌کند تحت عنوان موارد میان رشته است که در همه دروس آموزشی اولویت خاصی قائل است. (قائدی، ۱۳۹۵). تعریف دیگری از تربیت شهروندی: تربیت شهروندی را به عنوان دانش و ابزار می‌توان در نظر گرفت که به منظور مشارکت‌های گروهی در زندگی پذیرفتن مسئولیت‌های خود طراحی شوند (کولادو و آخورا، ۲۰۱۶).

آنچه که از موارد مطرح شده می‌توان دریافت این است که تربیت شهروندان در هر جامعه‌ای از فرهنگ، سیاست، اجتماع و اقتصاد آن جامعه شکل می‌گیرد و همچنین تربیت شهروندان برای افرادی می‌بایستی باشد که نقش محافظ را داشته و تسلیم به سرنوشت تعیین شده نباشند (آقازاده، ۱۳۹۵).

1- Banks

2- Colado & Axura

روش پژوهش

باتوجه به اینکه هدف این پژوهش طراحی الگوی تربیتی آموزش شهروندی بر اساس اسناد بالادستی است، از نوع پژوهش‌های کیفی بوده و داده‌های موردنیاز به روش اسنادی با رعایت اصل اشباع‌شدگی از میان پنج سند بالادستی گردآوری شده‌اند؛ بنابراین جامعه آماری و نمونه‌گیری پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های تدوین الگوی تربیتی آموزش شهروندی بر اساس اسناد بالادستی، از پنج سند بالادستی شامل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند برنامه درسی ملی، منشور حقوق شهروندی، برنامه ششم توسعه، سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است. در نهایت داده‌های جمع‌آوری شده با رویکرد تحلیل محتوا و به روش تحلیل مضمون مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. به طوری که تجزیه و تحلیل ترکیب یافته‌های کیفی، به روش تحلیل مضمون و در طی شش گام به روش براون و کلارک (۲۰۰۶)، اجرا شد. البته، این مراحل تحلیل یک فرایند خطی نبوده و بیشتر حالت بازگشتی دارد که مستلزم حرکت‌هایی روبه عقب و جلو در سرتاسر مراحل تحلیل بود. این گام‌ها عبارت‌اند از آشنایی با داده‌ها و ایجاد کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین، نام‌گذاری مضامین، و تدوین گزارش. از فرایند تحلیل مضمون به منظور تجزیه و تحلیل و سپس ترکیب یافته‌های کیفی استفاده شد، ابتدا مؤلفه‌های تدوین الگوی تربیتی آموزش شهروندی بر اساس اسناد بالادستی در قالب کدها دسته‌بندی شدند. این کار به صورت مقایسه‌ای صورت گرفت. در هر مرحله مؤلفه جدید با کدهای قبلی مقایسه و در صورت تعلق به یکی از کدها در آن بخش دسته‌بندی شد. طی انجام این فعالیت در صورت لزوم، کدها قبلی نیز اصلاح شد. برای مثال برخی کدها حذف و یا ادغام و یا کدهای جدیدی تعریف شدند. سپس با انجام همین روند در خصوص کدها مفاهیم و به دنبال آن مؤلفه‌ها از روی مفاهیم تعریف شدند. جهت اعتبارسنجی مراحل فوق از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) که شامل مراحل زیر است استفاده شد:

- تنظیم سؤال پژوهش
- بررسی متون به صورت نظام مند
- پنج سند بالادستی منتخب
- تجزیه و تحلیل یافته‌های کیفی
- کنترل کیفیت
- یافته‌ها

از نظر سندلوسکی و با روسو، پژوهشگر می‌بایست به فکر افزایش اعتبار پژوهش ترکیبی خودش باشد. سندلوسکی و با روسو در رابطه با پژوهش‌های ترکیبی چهار نوع اعتبار را مطرح می‌کنند: اعتبار توصیفی، اعتبار تفسیری، اعتبار نظری و اعتبار عملی.

یافته‌های پژوهش

طراحی الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی، رویکردی کیفی و روش پژوهش از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، روش تحلیل مضمون است، یعنی برای پاسخ به سؤال‌های پژوهش (شناسایی مؤلفه‌ها و دسته‌بندی آنها) آن‌چنان که در روش تحلیل مضمون معمول است با مرور اسناد بالادستی، کار شناسایی مؤلفه‌ها و اجزای تدوین الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی و سپس دسته‌بندی آنها انجام شد. کدگذاری به معنای برجسته کردن بخش‌هایی از متون است که محتوای کل را بیان می‌دارد، پس به روش کدگذاری براون و کلارک (۲۰۰۶) تحلیل مضمون، در طی شش گام اجرا شد. البته، این مراحل تحلیل یک فرایند خطی نبوده و بیشتر حالت بازگشتی دارد که مستلزم حرکت‌هایی روبه عقب و جلو در سرتاسر مراحل تحلیل است. این گام‌ها عبارت‌اند از آشنایی با داده‌ها و ایجاد کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین، نام‌گذاری مضامین، و تدوین گزارش. در مرحله نخست پس از بررسی ۵ سند بالادستی (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند برنامه درسی ملی، منشور

۲۴ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی سال پانزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۳

حقوق شهروندی، برنامه ششم توسعه و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت)، با کدگذاری سطر به سطر داده‌ها، ۳۱ کد اولیه مطابق جدول ذیل دریافت شد:

جدول (۱) کدگذاری اولیه داده‌ها

ردیف	کدگذاری اولیه	فراوانی	منبع
۱	امنیت اجتماعی	۱	برنامه ششم توسعه
۲	آموزش حفاظت از محیطزیست	۲	برنامه ششم توسعه - منشور حقوق شهروندی
۳	حفاظت از محیطزیست	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۴	توجه به عنصر تربیتی اخلاق	۱	سند برنامه درسی ملی
۵	انجام کارهای مشارکتی	۱	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۶	امنیت اجتماعی جامعه	۱	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۷	همدلی	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۸	احساس همدردی	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۹	تأکید بر انجام کارگروهی	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۱۰	افزایش مشارکت‌های گروهی	۱	برنامه ششم توسعه
۱۱	مبلغان مذهبی باتجربه	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۱۲	ارزش‌های انسانی و اخلاقی در جامعه	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۱۳	نخبگان علمی به‌عنوان الگوهای اخلاقی کشور	۱	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۴	مدیریت مصرف منابع انرژی کشور	۱	منشور حقوق شهروندی
۱۵	کاهش مصرف منابع انرژی	۱	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۶	مدیریت مصرف انرژی	۱	برنامه ششم توسعه
۱۷	رعایت حقوق	۱	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۱۸	پایبندی به حقوق بشر	۱	برنامه ششم توسعه
۱۹	رعایت حقوق شهروندی	۶	منشور حقوق شهروندی
۲۰	تعهدات متقابل دولت و شهروندان	۱	منشور حقوق شهروندی
۲۱	اهمیت حیاتی وجود طرز تفکر و رویه‌های متنوع در سیاست	۱	منشور حقوق شهروندی
۲۲	خرید باتوجه‌به بودجه مالی	۱	منشور حقوق شهروندی
۲۳	معیارهای خرید مناسب	۱	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۲۴	پرورش روحیه خدمت‌رسانی به مردم	۲	برنامه ششم توسعه - سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۲۵	الگوی درست مصرف	۳	برنامه ششم توسعه
۲۶	احترام به قانون	۱	برنامه درسی ملی
۲۷	رعایت قانون	۱	منشور حقوق شهروندی

ردیف	کدگذاری اولیه	فراوانی	منبع
۲۸	قانون مداری	۲	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت - سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۲۹	فعالیت‌های فرهنگی	۱	برنامه درسی ملی
۳۰	رشد و ارتقای فرهنگ جامعه	۲	منشور حقوق شهروندی
۳۱	تکنولوژی جدید مبادلات اقتصادی	۱	منشور حقوق شهروندی

کدهای مشابه حذف شدند. طی انجام این فعالیت در صورت لزوم، کدها قبلی نیز اصلاح شد. برای مثال برخی کدها حذف و یا ادغام و یا کدهای جدیدی تعریف شدند. در نهایت ۱۹ کد اولیه باقی ماند. کد ۱۴ حذف گردید. کدهای ۱۵ و ۱۶ ادغام شدند و خروجی کد S35 شد. کدهای ۱۱ و ۱۵ ادغام شدند و خروجی کد S23 شد. کدهای ۱۲ و ۴ ادغام شدند و خروجی کد S13 شد. کدهای ۵ و ۱۰ و ۹ ادغام شدند و خروجی کد S12 شد. کد ۲، کد S14 شد. کد ۷ حذف گردید. کد ۱، کد S41 شد. کدهای ۸ و ۹ ادغام شدند و خروجی کد S16 شد. کد ۳، کد S22 شد. کدهای ۱۷ و ۱۹ ادغام شدند و خروجی کد S21 شد. کد ۱۸، کد S43 شد - کد ۲۰، کد S44 شد - کد ۲۱، کد S42 شد - کد ۲۳، کد S33 شد - کد ۲۲، کد S32 شد - کد ۲۴، کد S15 شد - کد ۲۵، کد S31 شد - کدهای ۲۶ و ۲۷ و ۲۸ ادغام شدند و خروجی کد S11 شد. کد ۲۹ و ۳۰ ادغام شدند و خروجی کد S24 شد. کد ۳۱، کد S34 شد. سپس کدهای اولیه مجدداً از یکسو با یکدیگر و از سوی دیگر با داده‌ها مقایسه شدند که نتیجه این مرحله رسیدن به مضامین زیر خواهد بود: بعد اجتماعی تربیت شهروندی - بعد فرهنگی تربیت شهروندی - بعد اقتصادی تربیت شهروندی - بعد سیاسی تربیت شهروندی - بنابراین، مؤلفه‌های استخراج شده، در مجموع ۴ مؤلفه و ۱۹ زیرمؤلفه استفاده است که در جدول ۴-۳ آمده است. مؤلفه‌های S11 تا S44، برچسب گذاری شده و در حقیقت تعریف و نامگذاری مضامین یا مؤلفه‌ها انجام شد (موارد C1 تا C4).

جدول (۲) مولفه ها و زیر مولفه های نهائی طراحی الگوی تربیت شهروندی براساس

اسناد بالادستی

نماد	زیرمؤلفه	مؤلفه	نماد
S11	احترام به قانون و لزوم رعایت آن	بعد اجتماعی تربیت شهروندی	C1
S12	بالا بردن امکان انجام کارهای گروهی و مشارکتی		
S13	ارزش های اجتماعی مرتبط با اخلاق		
S14	آموزش حفاظت از محیط زیست		
S15	پرورش روحیه خدمت به مردم		
S16	احساس همدلی و همدردی		
S21	رعایت حقوق دیگران	بعد فرهنگی تربیت شهروندی	C2
S22	حفظ و نگهداری محیط زیست		
S23	شناسایی الگوهای اخلاقی شخصیت های برجسته علمی - مذهبی		
S24	رشد و پرورش فعالیت های فرهنگی در جامعه		
S31	الگوی درست مصرف	بعد اقتصادی تربیت شهروندی	C3
S32	اولویت بندی خریدهای مهم با توجه به بودجه مالی		
S33	معیارهای خرید مناسب		
S34	تکنولوژی های جدید مبادلات اقتصادی		
S35	صرفه جویی در منابع انرژی		
S41	امنیت اجتماعی	بعد سیاسی تربیت شهروندی	C4
S42	اهمیت حیاتی به تفکر و رویه های متنوعی که در سیاست		
S43	پایبندی به حقوق بشر		
S44	تعهدات متقابل دولت و شهروندان		

در نهایت جهت اعتبارسنجی از روش هفت مرحله ای سندلوسکی و با روسو (۲۰۰۷) که

شامل مراحل زیر است استفاده شد:

- تنظیم سؤال پژوهش
- بررسی متون به صورت نظام مند
- پنج سند بالادستی منتخب

- تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی
- کنترل کیفیت
- ارائه یافته‌ها

سندلوسکی و با روسو برای بهبود اعتبار در مطالعات ترکیبی پژوهش‌های کیفی و مطابق با چهار نوع اعتبار، اعتبار توصیفی، اعتبار تفسیری، اعتبار نظری و اعتبار عملی برای پژوهش‌های ترکیبی، رویه‌هایی مطابق با آنچه در جدول ۳ ذکر شده است ارائه می‌کنند.

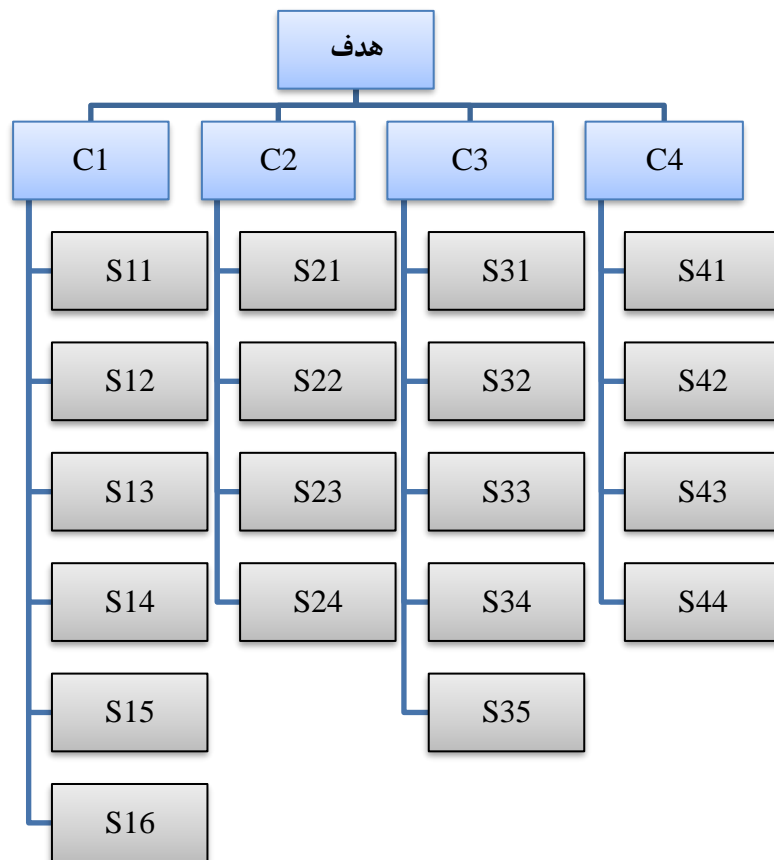
جدول (۳) رویه‌های بهبود اعتبار در مطالعات ترکیبی پژوهش‌های کیفی

نوع اعتبار				نوع رویه
عملی	نظری	تفسیری	توصیفی	
			*	استفاده از تمام اسناد
		*	*	با پژوهشگرانی که محتوا را در ابتدا مطالعه کرده‌اند در صورت نیاز ارتباط برقرار کنیم
			*	بررسی کامل تمام اسناد
	*			از متخصصان ترکیب پژوهش‌ها درخواست مشاوره داده شود
		*	*	هر گزارش به کمک حداقل دو پژوهشگر ارزیابی شود
	*	*	*	تیم پژوهش به جهت بررسی یافته‌ها و مذاکره برای دستیابی به اتفاق نظر در خصوص مواردی که اختلاف نظر وجود دارد جلسه تشکیل دهد
*	*	*	*	مستندسازی تمام نتایج

فلذا می‌توان بیان کرد که تدوین الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی که با استفاده از یافته‌های روش تحلیل مضمون ارائه شده است از هر چهار نوع اعتبار مطرح شده در قسمت قبل نیز برخوردار است.

در این پژوهش برای مشخص کردن وزن مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مدل از روش (AHP)

استفاده شده است. الگوی سلسله‌مراتبی مدل با استفاده از تکنیک (AHP) در شکل زیر ترسیم شده است.

شکل (۱) الگوی سلسله‌مراتبی مدل پژوهش

شکل (۲) الگوی تربیت شهروندی براساس اسناد بالادستی

بحث و نتیجه گیری

تربیت شهروندی در جامعه بشری بخصوص کشور عزیزمان ایران به آن شکلی که نیاز است، توجهی به آن نشده و یکی از موارد لازم و ضروری در جهت رشد و پیشرفت جامعه است، چراکه در درجه اول افرادی که به آن نیاز دارند، کودکان و دانش آموزان ما هستند که در مدارس رشد یافته و تربیت می شوند و جامعه را در حقیقت آنها می سازند؛ بنابراین بهتر است

از اسناد رسمی کشور برای تدوین الگوی تربیت شهروندی استفاده کرد. پس اسناد مورد تأیید کشور بالاخص ۵ سند مورد استفاده در این پژوهش بسیار مناسب است الگوی تدوین شده مناسب به جهت ارائه آن به مراکز آموزشی، مدارس و بویژه معلمان می‌باشد.

پیشنهاد‌های کاربردی

به‌منظور روشن شدن و تشخیص بهتر اجرای تربیت شهروندی در ایران، در ابتدا تحلیل دقیق‌تر مشکلات اجرای تربیت شهروندی از دو نظر درون نهادی و برون نهادی به طور خلاصه مورد بررسی قرار گرفت.

• وضعیت درون نهادی

پژوهش‌های دانشگاهی

یکی از موارد ضعف دانشگاه‌ها که نقشی منفی در زمینه تربیت شهروندی ایفا می‌نماید ضعف پژوهش‌ها در این حوزه است؛ به‌طوری‌که تعداد پژوهش‌های انجام شده مطابق پورتال‌های اطلاع‌رسانی رسمی کشور که لیست کتاب و پایان‌نامه‌های انجام شده در سطوح مختلف را نشان می‌دهند، کیفیت این آثار نیازهای تربیت شهروندی در نظام آموزش و پرورش رسمی ایران پاسخ‌گوی نمی‌باشد.

سیاست آموزشی

در این زمینه با توجه به بررسی‌های انجام شده و تحلیل در اسناد مختلف در منابع وزارت آموزش و پرورش مسئله تربیت شهروندی مورد توجه زیادی قرار نگرفته است به‌طوری‌که:

در اولویت نبودن تربیت شهروندی رانشان می‌دهد مشاهده اولویت‌های آموزشی وزارت آموزش و پرورش، نشانگر این واقعیت است که نه تنها امر تربیت شهروندی در اولویت‌های نیست، بلکه مورد فراموشی قرار گرفته است.

اسناد بالادستی وزارت آموزش و پرورش همچون سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی، نقشه جامع علمی کشور است آموزش و پرورش که نقش مهمی در نهاد آموزش و پرورش رادارند، این اسناد، تربیت شهروندی را مورد توجه قرار داده‌اند، اما به صورت ضمنی و قالب در مفاهیمی، همچون تربیت اجتماعی و سیاسی بیان شده است که در آن انتظارات سیاسی و اجتماعی از متریبی بیان شده و بعلاوه سیمای انسان ایدئال در جامعه سیاسی و اجتماعی مورد نظر بیان داشته می شود. اتخاذ چنین رویکرد کلی و عام نگرانه ای به موضوع تربیت شهروندی و عدم توجه به این مسئله مهم در حیات بشری به صورت خاص و موردی نظام تربیت رسمی را با مشکل مواجه خواهد کرد.

• وضعیت برون نهادی

ویژگی هایی که در عرصه فرهنگ وجود داشته، به طور مستقیم و غیرمستقیم نهاد تعلیم رسمی را متأثر نموده و زمینه سلبی را جهت تحقق تربیت شهروندی به وجود می آورد.

رابطه های انسانی فاقد اخلاق و فضیلت

این مسئله خود منجر به آسیب های انسانی بسیاری و همچنین خسارت های جبران ناپذیری در حوزه تربیت شهروندی می گردد و جامعه را به انحطاط کشانده و در حقیقت حتی ممکن است مانع اجرای تربیت شهروندی گردد. ویژگی های چون خودمحوری، تحقیر و طرد، بی احترامی، چاپلوسی دروغ و.... اشاره داشت که روابط انسانی را در بر می گیرد.

ناتوانی در امنیت جامعه

این موضوع مسبب مشکلات بسیاری در جامعه است و در حقیقت در چنین حالتی روستای قومی و قبیله ای و عشایری جای قانون را می گیرند و نظام

آموزش و پرورش را کم‌اثر کرده و شهروندانی ناتوان و بی‌اراده و عدم مسئولیت‌پذیر را پرورش خواهند داد.

✓ حال پیشنهاد می‌شود وزارت آموزش و پرورش با همکاری متخصصین و خبرگان، نسبت به طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی جهت پیاده‌سازی الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی و چارچوب مفهومی اقدام نماید و پیشنهاد می‌شود این موضوع به‌خصوص در مفاهیم دروسی که مستقیماً در تربیت شهروندان مؤثر است؛ مانند انسان‌شناسی مورد توجه قرار گیرد، زیرا با کمک انسان‌شناسی می‌توان قدرت میان انسان‌ها در میان قومیت‌ها فرهنگ‌های مختلف مربوط به آنها را بررسی کرد و نقاط ضعف آنها را شناسایی نمود و با امکانات جامعه در جهت رفع آسیب‌ها اقدام کرد پس بسیار حائز اهمیت است علاوه بر این برنامه درسی به‌نوعی تعریف شود که امر اخلاق و پرورش فضایل و پیش‌شرط‌های آن را در نظر گیرد. از آنجا که حوزه‌های اجتماعی مانند صداوسیما که به‌عنوان رسانه‌ای ملی در شکل‌گیری افکار عمومی و جامعه‌پذیری افراد نقش مؤثر دارد و نیروی انتظامی که وظیفه ایجاد نظم و رعایت قانون را در جامعه بر عهده دارند و با اجرای صحیح قانون و مقررات، زمینه‌ای را برای تربیت شهروندان مهیا می‌کند، با آنها در جهت نیازسنجی جامعه و پیاده‌سازی الگوی این تحقیق در تعامل باشند.

✓ همچنین پیشنهاد می‌شود متصدیان تربیت‌معلم نیز نسبت به طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی جهت پیاده‌سازی الگوی تربیت شهروندی بر اساس اسناد بالادستی و چارچوب مفهومی آن در دانشگاه‌ها با آموزش‌های مجری امر تربیت‌معلم همچون دانشگاه فرهنگیان موضوع تربیت شهروندان و اهمیت آن را در برنامه و سیاست‌گذاری‌های خویش قرار دهند. چرا که معلم نقش انتقال مفاهیم تربیت شهروندی را به عهده دارد و راهنمای دانش‌آموزان است پس آموزش تربیت شهروندی در برنامه درسی معلمان در ابتدا باید گنجانده شود.

پیشنادهای پژوهشی

- مقاله‌ای تحت عنوان نقشه راه تربیت شهروندی برای مدارس و به‌ویژه معلمان در دانشگاه تدوین گردد.

- برنامه‌ریزی راهبردی آموزش و پرورش ایران به جهت اجرای الگوی این پژوهش در قالب مقاله انجام گیرد.

منابع فارسی

- آشتیانی، ملیحه؛ فتحی و اجارگاه، کورش. (۱۳۸۵). لحاظ کردن ارزش‌های شهروندی در برنامه درسی برای تدریس در دوره دبستان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷، ۹۲-۶۷.
- آقازاده، احمد. (۱۳۸۵). اصول و قواعد حاکم بر تربیت شهروندی و بررسی سیر تحولات ویژگی‌های این گونه آموزش‌ها در کشور ژاپن، فصلنامه‌های نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷. سال پنجم، صص ۶۶-۴۵.
- بیات، خلیل‌الله. (۱۳۹۶). سیر پیدایش، تحول و تدوین حقوق شهروندی در دوره مشروطیت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- پرنده، رضوان. (۱۴۰۲). مهارت‌های تربیت شهروندی، تهران: مه‌د دانش.
- علی‌خانی فرا دنبه، معصومه. (۱۴۰۱). کتاب "تعلیم و تربیت شهروندی"، مشهد: جالیز، صص ۱۰۱.
- قائدی، یحیی. (۱۳۹۵). تربیت شهروند آینده. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم، ۱۸۳-۲۱۱.
- قیاسی، لاله. (۱۳۹۷). کتاب مدیریت تربیت شهروندی براساس آموزه‌های دینی، تهران: آریا دانش.
- کریمی، امیر، رحمتی، رباب. (۱۴۰۱). فراتحلیل مطالعات تربیت شهروندی در آموزش و پرورش ایران. فصلنامه پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۱۵۹-۲۹.
- کشاورز، یوسف، امین بیدختی، علی‌اکبر، محمدی‌فر، محمدعلی. (۱۳۹۷). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های شهروندی جهانی در آموزش و پرورش ایران (مطالعه موردی اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش)، نوآوری‌های آموزشی، ۱۷(۶۸)، ۹۱-۱۰۶.
- موچشی، لطف‌اله ساعد، سلیمی، جمال، عزیزی، نعمت‌اله. (۱۳۹۸). مطالعه مفهوم و ابعاد شهروندی دانشگاهی در نظام آموزش عالی ایران دلالت‌هایی در برنامه‌ریزی آموزشی، دوفصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۸(۱۶)، ۱-۲۰. ج

Banks, j .A . (2018). Diversity, group identity. And citizenship education in a global age. Educational researcher, vol.37, no.3, pp.129-139. available at: www.er.aera.net

- Blyth, W.A.L.(2017).Development,Expreince and curriculum in primary Education.London Journal of Routledge,190.
- Collado, M.C and Atxurra, R.L. (2016). Democratic citizenship in textbooks in Spanish primary curriculum. Curriculum studies, vol.38, no.2, pp 205-228
- Keating, A., Ortloff, D. H., & Philippou, S. (2009). Citizenship education curricula: the changes and challenges presented by global and European integration. Journal of Curriculum Studies, 41(2), 145-158.
- Keser, F., Akar, H., & Yildirim, A. (2011). The role of extracurricular activities in active citizenship education. Journal of curriculum studies, 43(6), 809-837.
- Unesco (2018). Educational innovation and information, International bureau of education. CH-1211.Geneva, pp 1-7
- Nanggala, A. (2020). Citizenship Education as a Democracy Learning for Students in Higher Education. IJECA International J. Educ. Curric. Appl., vol. 3, no. 1, pp. 69–80.

فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی
<https://sanad.iau.ir/journal/jearq>